

שבת קמה

משה שווערד

1. שפת אמת על שבת דף קמה/א

שם בגמ' כבשים שסחטן כו' ושלקות כו'. הא דמפליג בין כבשים לשלקות אע"ג דבעלמא קיי"ל דכבוש כמבושל, י"ל דלא לגמרי הוי כמבושל אלא לענין בליעה הוי כמבושל אבל לענין זה שיהי' נחשב אוכל זה אינו אלא בבישול ולא בכבוש, וכן מצינו בכמה דברים דלא הוי כמבושל ממש [כמ"ש הפרמ"ג ביו"ד (סי' ק"ה) לענין דם שבשלו דכבוש אינו כמבושל, ועי' באו"ח (סי' תע"ג) גבי מרור כבוש במג"א ובח"י, גם (בסי' תקכ"ז) גבי ע"ת בב"י ובמג"א, גם (בסי' תרמ"ח) גבי אתרוג כבוש בב"ח וב"ז ובט"ז ובמג"א]:

2. שערים מצויינים בהלכה

בתוים ורמונים אסור, לא הוי גזירה לגזירה, דכולה חדא גזירה היא. אבל לר' יהודה שם דמחלק, דזיתים וענבים דאפילו לאוכלין אסור, ובתוים ורמונים דמותר לאוכלין, אי אפשר לומר דחדא גזירה היא. וכבר כתב כן בחי' הריטב"א ע"ש.

דבר תורה אינו חייב אלא על דריסת זיתים וענבים בלבד. כתב באשי ישראל דהא דאמרין לעיל (קמג): במשקין שזבו אפילו

3. הרא"ש על שבת פרק שנים ועשרים - סימן ז

[דף קמה ע"א] גופא כבשים שסחטן אמר רב לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור. שלקות בין לגופן בין למימיהן מותר. ושמואל אמר אחד כבשים ואחד שלקות לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור. ר' יוחנן אמר אחד כבשים ואחד שלקות לגופן מותר למימיהן חייב חטאת. ולית הלכתא כר' יוחנן לענין חיוב חטאת. דהוה רב ושמואל בחדא שיטתא דליכא חיוב חטאת אלא בזיתים וענבים והוה ר' יוחנן חד ואין דבריו של א' במקום שנים. ועוד הא דתניא דבי מנשה מסייע להו דאמר דבר תורה אין חייב אלא על דריסת זיתים וענבים בלבד. והא דמשמע בפרק מפנין (דף קכח ע"ב) דאיכא חיוב חטאת בסחיטת שמן מתוך השיער. לא דמי לסוחט פרי שאין דרכו לסחוט כי דרך אותו פרי לאוכלו ולא להוציא ממנו משקה הלכך אין שם משקה על היוצא ממנו. אבל משקה הנבלע בכגד הסוחטו להוציא ממנו חייב ומסתברא לן דהלכתא כשמואל בהא מילתא דקאי ר' יוחנן כוותיה לענין איסורא. וליכא בינייהו פלוגתא אלא לענין חיוב חטאת. אמר רב חיאי בר אשי אמר רב דבר תורה אינו חייב אלא על דריסת זיתים וענבים בלבד וכן תניא דבי מנשה אינו חייב אלא על דריסת זיתים וענבים בלבד:

4. ריטב"א [קוק]

אמ' רב חיאי בר אשי אמר רב דבר תורה אינו חייב אלא על דריסת¹⁴ זיתים וענבים בלבד. ויש מקשים דהא רב [הוא] דאמ' לעיל¹⁵ חלוק היה ר' יהודה בינתים ובתים וענבים והלכ' כרב' יהודה אפי' בזיתים וענבים כלומר דלאוכל' מותר ולמשקי' אסור, אפי' בתוים ורמונים הוא אסור בעומדים למשקה גזירה שמא יסחוט, ואמאי, דהא ליכא בסחיטתן איסור תורה. ויש לומר דאפי' הכי לא חלקו חכמים וכולה חדא גזירה היא, אי נמי דטעמא דר' יהודה התם אליבא דרב משום דכיון דעומדים למשקים נמי¹⁵ דלית בהו סחיטה מן התורה היוצא מהם חשו' משקה ואסור נולד¹⁶ לר' יהודה, ומשום הכי (מכשר) [מחיר] בכל שעומד לאוכלים ואפי' בזיתים וענבים, דלסחיטה לא חייש, ואי משום נולד אוכלא דאיפרת הוא ושפיר דאמי, וכדאייתא בפרקא קמא דחולין¹⁷.

5. חדושי הרשב"א על מסכת כתובות דף ג/א

כל דמקדש אדעתא דרבנן ומקדש ואפקעיניהו רבנן לקידושיה מיניה. וא"ת מאי שנא מטבע במים שאין להם סוף דלא אפקיעיניהו רבנן לקידושיה משום עיגונות. י"ל דבכדי לא מפקיעי להו לרבנן לקדושיה אלא היכא דאיכא סרך גיטא כדהכא, אי נמי בעד אחד מעיד שמת בעלה דההיא נמי משום תקנת עגונות היא, כדאייתא בריש פרק האשה רבה (יבמות פח, א) דסמכה אהימנותיה דעד ואפילו בגוי מסיח לפי תומו. ועיקר טעמא דכל דמקדש אדעתא דרבנן ומקדש ואפקיעיניהו לקידושיה מיניה. וכן פרש"י ז"ל בשבת

פרק חבית (קמה, ב) גבי אין עד מפי עד כשר אלא בעדות אשה בלבד, ואע"ג דאי אתי בעל תצא מזה ומזה והוולד מן האחרון ממזר גמור כדאיתא התם בפרק האשה רבה (יבמות פט, ב), היינו טעמא משום דלא אפקיעינהו רבנן לקידושיה לגמרי אלא משום דסמכין אדיוקא דאיתתא ומימר אמרי אתתא דייקא ומינסבא, וכיון שבא הבעל איגלי מילתיה דלא דייקא שפיר, ומכל מקום מעיקרא לא אפקיעינהו רבנן לקדושיה אלא משום סרך דעד אחד, אבל בכרי בטבע במים שאין להם סוף לא תקינו... .

6. ספר חתם סופר על מסכת שבת דף קמה/ב

אלא לעדות אשה בלבד. פירש"י אפקועי רבנן לקדושין מיניה. והקשה בתשו' פנים מאירות ח"א סי' פ"ט א"כ מ"ט כי אתי הבעל אמרינן הולד מהשני ממזר דאורייתא ואמאי הא אפקועי וכו', בשלמא אי טעמא משום דייקא ומינסבא י"ל כיון דאגלי מילתא דלא הוית דייקא שפיר לא אפקועי קידושין אבל למ"ד משום מילתא דעבידא לאיגלוי לא משקרי אינשי א"כ נהי דהכא נמצא שהעד שיקר במילתא דעבידא לאיגלוי מ"מ איתתא מאי הוה לה למיעבד וכבר נפקעו קידושין ואמאי הולד ממזר דאורייתא וא"כ תפשוט מהכא דטעמא משום דייקא ומינסבא. ועיין תשו' שבות יעקב ח"ב ס"ק ט"ז ש"ל דגם למ"ד משום מילתא דעבידא לאיגלוי מ"מ בעי ג"כ דייקא ומינסבא, ע"ש. ועוד נלע"ד דרש"י לא קאמר אלא להס"ד דהקילו בעדות אשה טפי מעדות [בכור] והוא נגד הסברא להקל בעדות אשת איש טפי מלהעיד על הכהן שלא הטיל מום בבכור והוא דבר שאין הדעת סובלתו לכן פירש"י דלפי אותו הה"א צ"ל משו"ה קיל עדות משום שהפקיעו חכמים לקידושין, ואה"נ דלהך מ"ד הטעם משום דייקא ומינסבא ומש"ה כיון דלא הוית דייק הולד השני ממזר מן התורה. אבל למסקנא דכל עדות שהאשה כשרה עד מפי עד כשר אה"נ דלא צריכין לומר דאפקועי רבנן וכו'. וא"ש איבעי דהתם אי משום דייקא ומינסבא או משום מילתא דעבידא לאיגלוי ולק"מ וכבר ביארתי בתשובה הא דאקילו רבנן בעדות אשה ובר"פ יש בכור מחלקין בין תחילת עדות לטוף עדות, והיינו משום דקמו בהו רבנן דודאי מת הבעל מסברא דדייקא ומינסבא או מילתא דעבידא לאיגלוי ותו לית כאן איסור אשת איש, אך מצוה מן התורה ולאו איכא שלא להקים דבר כי אם על פי ב' עדים, ופליגי הרמב"ם והסמ"ג אי ה"ד עוברים אם מקבלים עדות עד אחד או העד עובר, אבל עכ"פ לא איכא אע"ג שהמעשה אמת וכמ"ש נפיק ריבעא דממונא אפומיה דחד סהדא אע"פ שהענין אמת, נמצא הכא איסור אשת איש ליכא שכבר נתברר לנו מסברא שהבעל מת רק שאין לדון ע"פ ע"א או עד מפי עד, וזה איננו איסור אשת איש אלא איסור לאו ולזה הקילו בעיגונא ומתוך חומר שהחמרת בסופה וכו'.

7. צל"ח על שבת דף קמה/ב

היוצא מזה דגבי איסורין כגון בבישול בשר בחלב וכדומה עדיין יש ספק אם יש בישול אחר בישול וצלייה אחר צלייה ואפייה אחר אפייה, דאין ללמוד מדין שבת דשאני שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה ויש דצריך דומיא דמלאכת המשכן, אבל בשאר איסורין יש לומר דיש בישול אחר בישול. או אם נימא דגם בשאר איסורין אין בישול אחר בישול או צלייה אחר צלייה ואפייה אחר אפייה, ומדין מצה מבושלת אין ללמוד כלל דמצה מבושלת לא שמענו אלא דיש בישול אחר אפייה כנ"ל:

8. תוספות שבת דף לט/א

כל שבא בחמין מלפני השבת - פירוש שנתבשל לגמרי כדמפרש לקמן בפרק חבית (דף קמה): כגון תרנגולת דרבי אבא שורין אותו בחמין אפילו בכלי ראשון וכל שלא בא כו' מדיחין אותו לפירוש רשב"א דמפרש דעירווי ככלי שני אתי שפיר הכא דאין שורין אותו בכלי ראשון אבל מדיחין אותו בכלי ראשון דרך עירווי אבל לפר"ת דמפרש דעירווי הוי ככלי ראשון ע"כ מדיחין אותו מכלי שני קאמר ואם כן מאי איריא מדיחין אפילו שורין נמי ואומר ר"י דאפילו בכלי שני אין שורין דהואיל דהמים חמין מיחזי כמבשל ואף על גב דתנן לקמן (דף מב): אבל נותן לתוך הקערה או לתוך התמחווי היינו דוקא תבלין שהן עשוין למתק את הקדירה ולא מיחזי כמבשל א"נ ה"ה שורין אותו כיון דאיירי בכלי שני והא דנקט מדיחין לאשמעינן דאפילו הדחה הויא גמר מלאכה במניח הישן וקוליים האיספנין:

להלכה, המגן-אברהם והגר"ו בשו"ע והחיי-אדם והמשנ"ב החמירו לחוש לתירוץ הראשון. ואולם הרבה פוסקים נקטו להקל. וכן פסק להלכה הגר"ע יוסף שליט"א (ע' במאור ישראל כאן; שו"ת יחיה דעת ח"ו כב; לויט חן מד), כי כן היא דעת רוב הפוסקים כתירוץ השני שבתוס'. ופסק להתיר ליתן עלי נענע (מנתה) בחמין שבכלי שני.
יש להעיר שלפי דברי כמה פוסקים (המובאים במשנ"ב שיח סקמ"ב), אין אנו בקיאים אלו מינים הנם קלי בישול, ולכן כתבו להחמיר בשאר מאכלים חוץ ממים ושמן ועוד מיני תבלין מסוימים, שלא ליתנם בתוך חמין שבכלי שני מחשש בישול. לפי זה אין נפקותא בשאלה הנזכרת אלא בדברים שידועים אנו בודאי שאינם קלי בישול.
ואולם נראה שדעת הגר"ע שליט"א גם בזה שאין לחוש לשאר מאכלים שהם מקלי בישול. וכפי שנקט החזו"א (ג, יח יט) ועוד. וכן תפס בפשיטות בשו"ת מלמד להועיל (ח"א נט).

9. משנה ברורה סימן שיח

(לט) דאסור לשרותו - אפילו בכלי שני (נד) וה"ה אם הוא דבר שיהיה נעשה ראוי לאכילה ע"י הדחת חמין בעלמא גם ההדחה אסור וכו"ל לענין דג מליח. ועתה נבאר דין בישול עלי הטי"א השייך בכמה ענינים לסעיף זה. הנה טי"א בשבת (נה) פשוט בפוסקים דיש בו משום בישול וכמזיד יש בו איסור סקילה ובשוגג חיוב חטאת וע"כ יש ליהזר בו מאד ובעו"ה רבים נכשלים בו ומקילין לעצמן בקולות שאין בהם ממש וע"כ מוכרח אני לבאר אופני ההיתר והאיסור בזה בעו"ה. הנה לערות (נו) מכלי ראשון על עלי הטי"א יש בזה בודאי חשש אב מלאכה דקי"ל דעירווי מבשל כדי קליפה כדלקמן בסעיף יו"ד וכ"ש אם יעמידנו אח"כ על

התנור או בתוך הקאכלין עד שיהיה היד סולדת בו בודאי יבוא לכונ"ע לידי איסור סקילה עי"ז ואפילו אם ירצה ליתן את עלי הטיי"א לתוך הכלי אחר שיערה החמין לתוכה כדי שיהיה על המים שם כלי שני ג"כ אסור כדקי"ל בסעיף זה דדבר שלא בא בחמין מלפני השבת אין שורין בשבת אפילו בכ"ש (נז) וכ"ש לפי מה שמבואר בסעיף זה דיש דברים רכים קלי הבישול שמתבשלים אפילו בהדחה מכלי שני אפשר דיש בהעלים ג"כ חשש איסור דאורייתא אפילו באופן זה (נח) וע"כ הסכימו האחרונים דיש לערות עליהם מע"ש רותחין מכלי ראשון כדי שעי"ז יהיה נקרא הטיי"א מבושל במקצת דעירוי מבשל כדי קליפה (נט) ויהפך בעת העירוי את הטיי"א היטב בתוך הרותחים מלמעלה למטה ומלמטה למעלה [ויותר טוב שיהיה מבושל ממש ע"י העמדה במקום שמתבשל] ואח"כ יריק את העסענס לכלי אחר כדי שישארו עלי הטיי"א (ס) יבשים ויהיה מותר לו לערות אה"כ בשבת עליהם מים חמין מכלי ראשון כיון שכבר נתבשלו מע"ש כדן דבר יבש דקי"ל בסעיף זה דאין בו בישול אחר בישול אפילו אם נצטנן [ואח"כ מותר לו להחזיר גם מי העסענס"ס אלו הצוננים לתוך הכלי זה גופא וכמו שכתבנו לעיל דדבר לח שנצטנן מותר לו ליתנו בתוך כלי שני רותח] (סא) דאם ישאר בו משקה העסענס"ס הרי קי"ל דבלח יש בישול אחר בישול אם נצטנן אם לא שמי העסענס הצוננים הם מרובין שלא יתחממו ע"י המים שמערה עליהן למחר וכן הדין לענין קאו"י יזהר שלא יערה עליהם מים חמין מכלי ראשון אם לא שעירה עליהם מאתמול והריק את המים מעליהן והטעם ככל הנ"ל [ענין בתשובות חתם סופר סימן ע"ד ובפ"ת על או"ח]. ודע דאף שהתרנו לערות חמין על עלי הטיי"א והקאו"י אם נתן עליהם מאתמול מים מכ"ר (סב) אעפ"כ יזהר שלא יעמיד את הטיי"א והקאו"י בתנור או בקאכלין אחר ששפך עליהם מים דהא אין עירוי מבשל רק כדי קליפה וא"כ לא נתבשל אתמול רק כדי קליפה ועכשיו ע"י העמדה בתנור יתבשל לגמרי. והנה אופן זה שבארנו אף שאין למחות ביד הנוהגים בו מ"מ כתבו האחרונים (סג) עצה המובחרת מזה דהיינו שיתקן העסענס מע"ש לגמרי שלא יצטרך לערות לתוכו עוד רותחין למחר בשבת ולמחר כשיצטרך לשותות (סד) יתן העסענס הצונן לתוך הכוס ששותה בו אחר שעירו המים חמין לתוכו ונעשה כ"ש וה"ה שמותר לתת לתוך הכוס הזה שהוא כ"ש חלב שנצטנן אבל אסור לערות עליהם מכ"ר וכדלעיל בס"ד וכשהעסענס שלו אינו צונן (סה) הוא בודאי טוב לצאת בזה ידי כל הדעות:

10. ביאור הלכה סימן שיח ד"ה והדחתן

והדחתן וכו' - עיין במ"ב שבצונן מותר כן משמע בב"י וכ"כ בא"ר בשם הפרישה ובתו"ש ובספר מעשה רוקח ושאר אחרונים וראיתי בפמ"ג שרוצה לחדש דבר דמשום שאינו יכול לאכול כלל בלי הדחה חיובו הוא משום מכה בפטיש ומשום זה מקשה על הב"י והפרדס דאמאי מותר בצונן ונשאר בקושיא והנה בלבוש ג"כ ראיתי שכתב לענין שריית דבר קשה דחיובו הוא משום מכה בפטיש אבל באמת לא נהירא דבר זה כלל וכבר תפש עליו בא"ר דברשי"י ורמב"ם מבואר להדיא דחיובו הוא משום בישול ור"ל שאמאי לא חייבוהו שם משום מכה בפטיש א"ו דבאלו הענינים לא שייך מכה בפטיש ...

11. שערים מצויינים בהלכה

מפני מה ת"ח שבכבל מצויינין, לפי שאינן בני תורה. יש לדקדק הא אמר ת"ח, וא"כ הם בני תורה, ורש"י נשמר מזה שכתב שאינן בני תורה כל כך כדי לכבדם כבני א"י. וראיתי בהגה' מהר"א הורוויץ שפירש, שהעם אינן בני תורה ואין יודעין להבחין, והם מכבדין רק לאלו שהם מצויינים בלבושיהן, וכן מפרש בתפא"י מס' אבות (פ"ד אות לח) דמלת שאינן קאי אבני בכל, דמדאינם בני תורה רואים רק אם סודריהם כצורבא מרבנן.

12. שערים מצויינים בהלכה

דף קמו. כשבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא. פרש"י כשנתן לה עצה לאכול מן העץ בא אליה וכו'. אבל בסה"ק פירשו דלא בא עליה ח"ו ביאה ממשיית, אלא ביאה מחשבית, והטיל בה זוהמא בראיה, ואותה הזוהמא היתה הזרעה שלו. ובספר

13. מהרש"א על יבמות דף קג/ב

גמ' בשעה שבא נחש על חוה כו'. הוא מבואר כי האדם נברא בצלם א-להים נשמתו מעליונים גם גופו ממקום טהור מקום המזבח שמשם משתיתו של עולם ושהוא יחיד בתחתונים כה' בעליונים שע"כ נברא יחיד וכשבא הנחש על חוה ע"י חטא שאכלו מעץ הדעת כמ"ש הנחש אטעה את האדם שיאכל וימות ואשא את חוה וכוה והטיל בה זוהמא שיהיה גם האדם ככל שאר הנבראים להיות דבק בו צד הטומאה עד שבאו ישראל להר סיני שאז פסקה זוהמתן וחזרו להיות בצלם א-להים ...

14. שערים מצויינים בהלכה

ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן.
מבואר דפיסקת הזוהמא תלוי
בעמידתן בהר ולא תלוי בקבלת התורה. וכן
כתב בתשו' הראב"ד (סי' יא) לפרש בהגדה
אלו קרבנו לפני הר סיני, שהיתה הנאה
לישראל, כדאמרינן כאן ישראל שעמדו על הר
סיני פסקה זוהמתן. [ובכן יהודיע מפרש,

15. ספר בניהו בן יהודיע על שבת דף קמו/א

ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן. י"ל למה תלה פסיקת הזוהמא במעמד הר סיני, והוה ליה למימר ישראל שקבלו התורה פסקה זוהמתן, ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב הגאון מהר"י ז"ל בי"ד דהאש מגרש ארס הנחש הנדבק בפירות וכל מיני מאכל, ולכן כל פרי המתבשל אף על פי שנאכל כשהוא חי בלא"ה הנה הוא יהיה נקי על ידי הבישול מן חלק הזוהמה והוא משובח בכך טפי מן החי, כי טבע האש לגרש ארסו של נחש. גם ידוע דמעמד הר סיני היה בו דבר פלא, כי האש שירדה מן השמים גרשה את האויר של כל אותו המקום שהיו עומדים בו כל ישראל ונעשה החלל ריקן מן האויר, והיו ישראל חיים אותה עת בנס, כי אי אפשר לבריה לחיות בלתי שאיבתה האויר, ולכן כתיב [שמות כ' ט"ו] וכל העם רואין את הקולות, שראו את הקולות ממש מהלכין בתוך חלל אותו מקום ומגיעים ודופקים בתוף שבאזניהם, כי מניעת האדם מראיית הקולות הוא מכח שהחלל מלא אויר עד שנדבק בעינים ממש, לכך אין רואין הקולות העוברים בתוכו, וכמו שכתב הרב אפיקי יהודה בזה באורך, ועל כן אם אש גשמי מגרש ארס הנחש שהוא הזוהמה הנזכרת, כ"ש אש קדוש שהיה במעמד הר סיני באותו מקום שעמדו בו ישראל ולכן פסקה זוהמתם, נמצא פסיקת הזוהמה לא היתה מכח קבלת התורה שאמרו נעשה ונשמע, אלא היתה מחמת עמידתם אצל הר סיני ששם ירד אש של מעלה וגרש את האויר וממילא פירש ודחה ארס של נחש שהיה דבוק בהם, לכך תלו הדבר במעמד הר סיני, ולכך יש מצות עשה בזכר מעמד הר סיני בכל יום:

16. שערים מצויינים בהלכה

אע"ג דאינהו לא הוו מזלייהו הוו וכו'. ועי'
במס' שבועות (לט.) אין לי אלא אותן
העומדין על הר סיני, דורות הבאים וגרים
העתידיים להתגייר מנין ת"ל (נצבים כט-יד)
"ואת אשר איננו פה". [ועי' במדבר קדמות
(מער' ג אות ג) גר' שנתגייר כקטן שנולד דמי,
ולא אמרו גר' שנתגייר, להורות כי זאת לפנים
מעמד הר סיני שקבלנו התורה, שם כבר
נמצא נפש הגר הזה הבא אחר זמן רב
להתגייר, וכדאמרו דנפשות הגרים עמדו בהר
סיני, אלא דאשתהויי אשתהי עד הזמן הזה,
וכו'.

17. מהרש"א על שבת דף קמו/א

מזלייהו הוה כו'. כל דורות העתידיים לבא הוו נמי בכלל אשר איננו פה וגו' כדאמרי' בר"פ שבועות הדיינין אלא לגבי ישראל איכא למימר אע"ג דגופן לא הוו נשמותיהן הצרורות בצרור החיים הוו אבל בגרים לא שייך למימר הכי אלא דמזלן הוה וק"ל: